

LIFE IP NATUREMAN

LIFE16 IPE/DK/006

FORUNDERSØGELSE

OVERORDNET VISION

Tjele Langsø og Vinge Møllebæk (delområde N 33-1)

Natura2000 område nr. 33: Tjele Langsø og Vinge Møllebæk

Foto: Viborg Kommune. Billede fra engareal med et rigkærområde hvor Tjele Sø løber ud i Vorning Å, der senere fordeler sig til blandt andet Vinge Møllebæk.

**VIBORG
KOMMUNE**

Viborg kommune, september 2021

Indhold

Projektområdet generelt	3
Oversigt.....	3
Kortlagt habitatnatur.....	4
§3-natur	6
Fredninger	6
Vandløb og grøfter	8
Andre forhold	9
Trusler mod områdets naturværdier.....	11
Nuværende pleje	11
Ejerstruktur.....	11
Drift og driftshistorie	12
Overordnet vision for området	13
Indledende overvejelser om de næste trin	13
Interessentundersøgelse	13
Botanisk forundersøgelse.....	14
Hydrologisk forundersøgelse.....	15
Relevante aktioner	15
Bilag	15
Bilag 1: Oversigtskort over subregion N33-1.....	16
Bilag 2: Kortlagt habitat-natur (kortlægning 2016-2019).....	17
Bilag 3: Udpeget §3-natur	18
Bilag 4: Vandløb og grøfter i området	19
Bilag 5: Ejerstruktur i området	20
Bilag 6: Afgrødekoder	21

Ansvarsfraskrivelse:

Oplysningerne i denne rapport afspejler kun forfatterens holdning.
EU-Kommissionen er ikke ansvarlig for nogen brug af disse oplysninger.

Projektområdet generelt

Oversigt

Tjele Langsø og Vindum Møllebæk ligger i den nordlige del af Viborg kommune omkranset af de mindre byer Bigum, Vammen, Tjele og Vinge.

Langsøen forbindes med Vinge Mølledam via Vinge Møllebæk. Søen fylder et område på omkring 409 ha og er med sine 8,5 km en af Danmarks længste søer.

Billede 1 Oversigtskort over N33-1 Tjele Langsø med omkringliggende byer, og habitatnaturtyperne i området.

Tjele Langsø ligger i en langstrakt tunneldal formet af gletsjere og smeltevand. Tunneldalen strækker sig fra Mariager Fjord til gletscherporten ved Hald Sø. De to største tilløb er Tjele Å og Engdal Bæk i den vestlige ende af søen, hvor søen udløber i Vorning Å, mod sydøst løber til Skals Å og videre til Hjarbæk Fjord.

Da der er tale om en tunneldalssø er den forholdsvis lavvandet. Den dybeste måling er ved Fastrup Dyb, som er på 16,9 m.

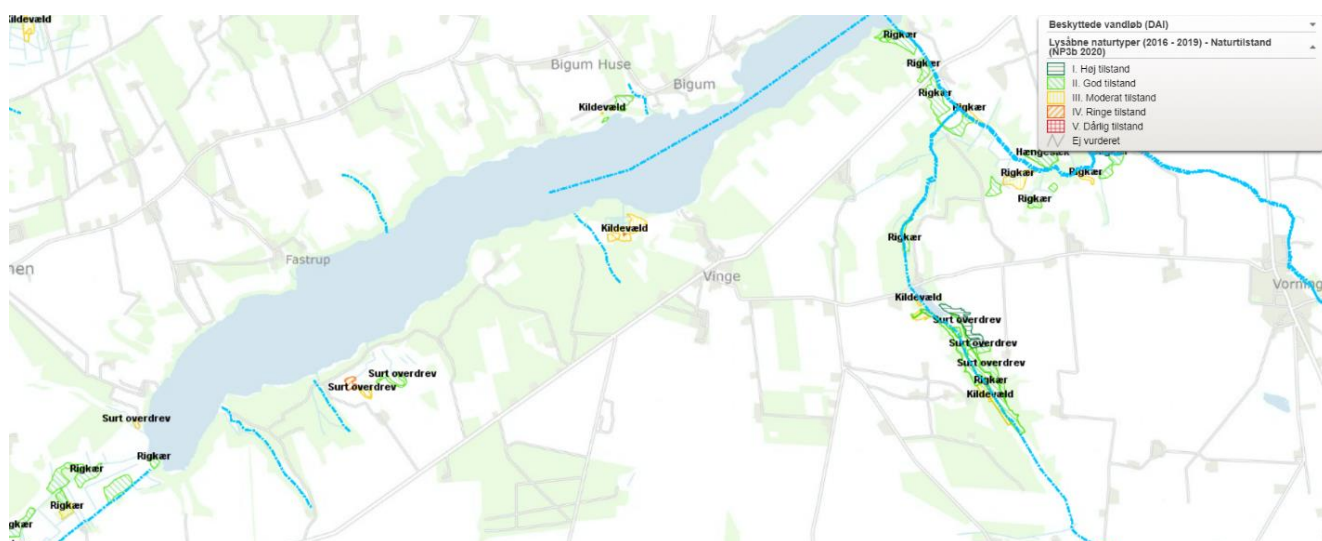
Kortlagt habitatnatur

Tjele Langsø og Vinge Møllebæk er udpeget til et Natura 2000-område (N33).

Indenfor Natura 2000-området udgøres habitatområdet H33 primært af selve Tjele Langsø med de omkringliggende ellesumpe.

Ved søen findes der flere rigkær hvoraf en del er under tilgroning. I den sydøstlige del af habitatområde H33 findes Vinge Mølle med mølledam og stejle overdrevsskrænter, hvor den sjældne mos Blank sejmos er observeret. Dammen gennemløbes af Vinge Møllebæk, hvor der langs bækken findes både rigkær og kildevæld.

Billede 3 De kortlagte lysåbne naturtyper og deres tilstand 2016-2019.

Øst for Vinge Møllebæk findes der nogle skråninger med surt overdrev, hvor omkring 90 % af arealet er i høj eller god tilstand. Den gode tilstand skyldes især at driften af arealerne har været ekstensivt med afgræsning. Der er dog en mindre del af arealet med moderat tilstand, hvilket kan skyldes næringsstofpåvirkningen fra de tilstødende marker.

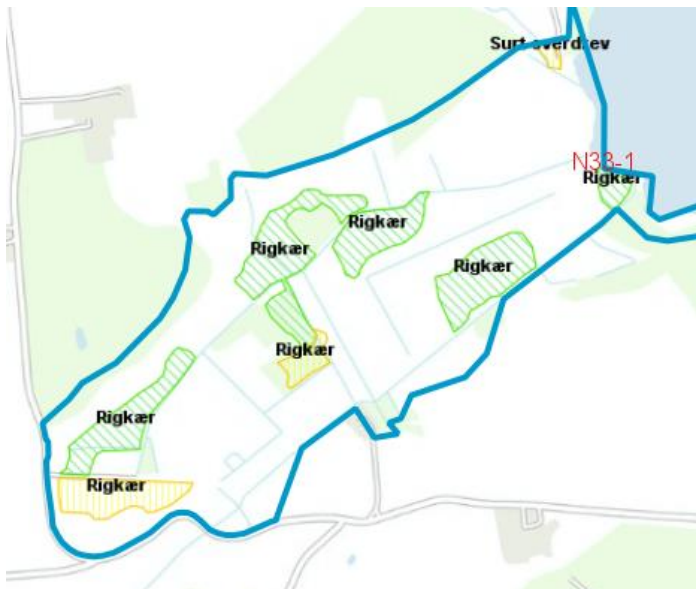

Billede 4 Vinge Møllebæk med naturtyperne surt overdrev, rigkær og kildevæld. De gule skraveringer indikerer moderat tilstand, de lysegrønne skraveringer god tilstand og de mørkegrønne skraveringer høj tilstand.

Langs Vinge Møllebæk findes der en mosaik af rigkær og kildevæld (se billede 4).

Der findes også et større areal med rigkær og kildevæld i vestenden af Tjele Langsø (se billede 5).

Den største del af naturtyperne rigkær og kildevæld er i god naturtilstand, hvorimod den sidste del er i moderat eller decideret ringe tilstand. Dette skyldes manglende drift idet der er en del rigkær, der trues af tilgroning. Dog er der partier med veludviklet rigkærs-vegetation, hvilket indikerer et stort potentiale for at forbedre naturtilstanden for naturtypen i området.

Billede 5 Forekomsten og tilstanden af rigkær i den sydvestlige del af Tjele Langsø. Den gule skravering indikerer en moderat tilstand og den grønne skravering en god tilstand.

§3-natur

Området omkring Tjele Langsø og Vinge Møllebæk er præget af §3 beskyttede naturtyper (se billede 6). Det er primært §3 mose, der findes i området ved søen og langs med bækken, men også §3 eng samt §3 overdrev findes i området. Selve Tjele Langsø er en §3 udpeget sø.

Billede 6 §3 beskyttede naturtyper ved Tjele Langsø og Vinge Møllebæk

Fredninger

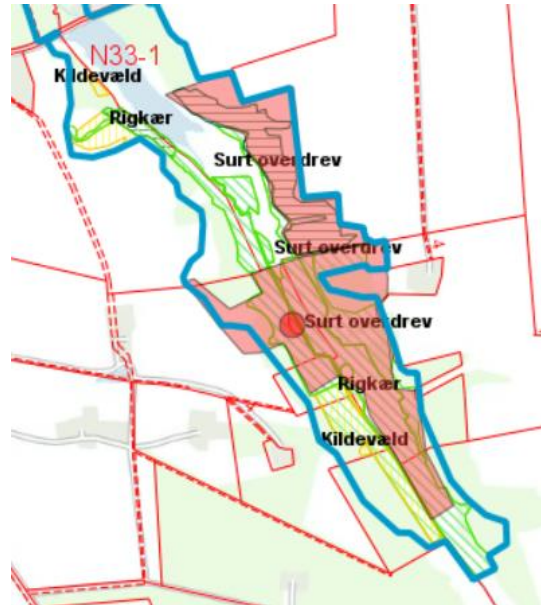
Inden for habitatområde 33 ligger fredning 789-11: [Vinge Møllebæk](#) (se billede 7). Fredningen har til formål at bevare områdets biotopvariation, dets flora og fauna, vådområderne og at hindre tilsøring af områdets geologiske elementer. Fredningen udgør 24 ha og blev vedtaget i 1983.

Billede 7 Fredningen ved Vinge Møllebæk. Møllebækken er markeret med rød og fredningen skraveret med blå.

I slutningen af 1998 og starten af 1999 har Viborg Amt ryddet pilekrat i kærerne i den nordlige del af det fredede område samt på østsiden af dalen. Samtidig blev der startet op med afgræsning i dele af området. I 2005-2006 er der ryddet opvækst af træer i dele af rigkæret syd for mølledammen.

Kommunen står stadig for rydningen i området (se billede 8).

Billede 8 Den kommunale rydning af genvækst i området sker indenfor den røde skravering.

Der ligger endnu en fredning op til habitatområde 33. Det er en kirkefredning: fredning 01958.03 [Nørre Vinge Kirke](#). De danske kirker ligger ofte placeret højt og markeret i landskabet eller som et samlingspunkt for en mindre by. Fredningen af de omkringliggende arealer sikrer at der altid vil være et udsyn til kirken.

Der blev i 1950'erne indgået frivillige fredningsaftaler med lodsejere. Aftalerne blev udført af en provst Exner og kaldes derfor provst Exner fredninger. Senere kom naturbeskyttelsesloven, hvor der i §19 er beskrevet at der indenfor en afstand af 300 meter fra kirken maksimalt må bygges op til 8,5 meter. Der er dog en undtagelse, hvis kirken er omgivet af bymæssig bebyggelse i hele beskyttelseszonen.

Billede 9 Beskyttelseszonen i forbindelse af fredningen af Nørre Vinge Kirke er skraveret med blå.

Vandløb og grøfter

Tjele Langsø er privatejet og hører til Tjele Gods. Søen er vurderet til at have typografi 9, hvilket vil sige den er kalkrig, ikke brunvandet, fersk og lavvandet.

Længst mod sydvest af Tjele Langsø løber Tjele å, der er et mellemstort offentligt vandløb (typografi 2).

Billede 10 Kort over de offentlige samt private vandløb ved Tjele Langsø. De mørkeblå brede vandløb er offentlige og de tyndere mere lyseblå er private vandløb.

På den sydøstlige side findes Engdal bæk, der er et lille privat vandløb (typologi 1).

Længere mod nord og stadig på østsiden kommer Vorning Å, der er et lille offentligt vandløb (typografi 1).

Vorning Å fordeler sig og går over i 3 vandløb: Vinge Møllebæk (typografi 2 nord for mølledammen og typografi 1 syd for mølledammen), Vorning Møllebæk (typografi 1) og Hvasshøj vandløb (typografi 1). Alle vandløbene i området er private og en del af Skåls Å vandsystemet.

Vinge Møllebæk er opstrøms Vinge Mølledam præget af stor sandvandring, og DTU Aqua har i en plan for fiskepleje fra 2012 vurderet, at vandløbet i dette forløb ikke er egnet til udsætning af ørred. Ved Vinge Mølle er der desuden en opstemning med et styrt på ca. 2,5 m, som forhindrer al opgang af fisk. Til gengæld vurderes det at der er glimrende ynglemuligheder nedstrøms Mølledammen, men at den manglende tilstedeværelse af ørred i denne del kan skyldes spærringer, som bør overvejes at fjernes.

Ved selve Vinge mølledam er Vinge møllebæk spærret ved vandmøllen og der er en vejunderføring, der fører vandet under Holmevej. Der er i Vandmiljøplan II videreført en indsats fra Vandmiljøplan I om at fjerne disse spærringer. Viborg kommune har gennemført en forundersøgelse i forbindelse med vandløbsrestaureringer i Limfjord Nord i 2015 til 2016. Forundersøgelsen resulterede i en anmodning om at blive fritaget for VP2-vandløbsindsatsen i Vinge Møllebæk, da en gennemførelse af sådan et projekt ville have væsentlige anlægstekniske udfordringer og blive markant dyrere end referenceværdien. Derudover ville det være besværligt at opnå de nødvendige tilladelser på grund af fredningen og vurderes at ville påvirke bevaringsstatus for arter og naturtyper på udpegningsgrundlaget for Natura-2000 området negativt. Viborg kommune fik januar 2021 tilladelse til at undlade at gennemføre spærringerne ved Vinge Møllebæk.

Tjele Å, Vorning Å, Vinge Møllebæk og Vorning Møllebæk vurderes alle at have en dårlig samlet økologisk tilstand (se tabel 1). Det skyldes især den dårlige tilstand for fisk.

Tabel 1 Oversigt over områdets vandløb og deres økologiske tilstand

	Tjele Å	Engdal bæk	Vorning Å	Vinge Møllebæk	Vinge Møllebæk (syd for mølledammen)	Vorning Møllebæk	Hvashøj Vandløb
Vandløbstypologi	2	1	1	2	1	1	1
Længde af vandområde (km)	7,5	1	8,9	1,5	2,2	3,3	1,3
Dybde (cm)	40-120	5-10	40-130	5-15	5-15	10-25	
Økologisk tilstandsklasse fisk	Dårlig	Ukendt	Dårlig	Dårlig	Ukendt	Dårlig	Ukendt
Økologisk tilstandsklasse smådyr	God	God	God	Moderat	God	God	God
Økologisk tilstandsklasse Makrofytter	Moderat	Ukendt	Ring	Ukendt	Ukendt	Ukendt	Ukendt
Samlet økologisk tilstandsklasse	Dårlig	God	Dårlig	Dårlig	God	Dårlig	God

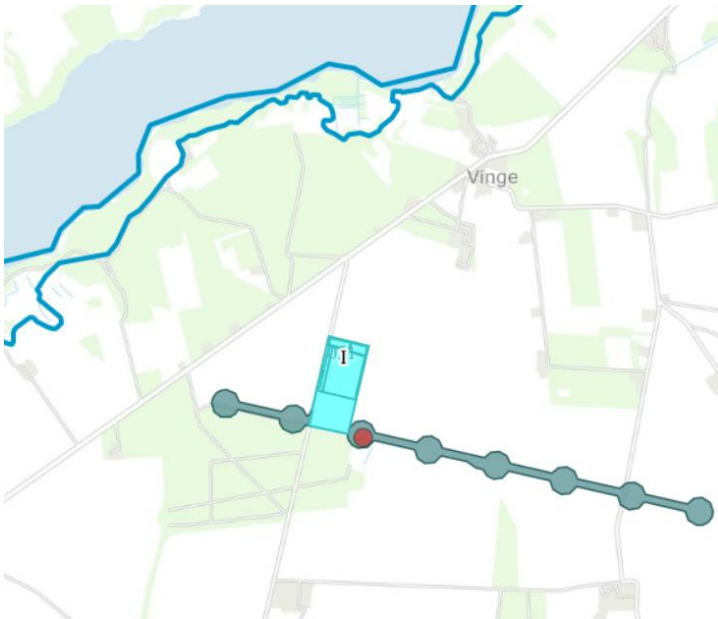
Vinge Mølledam er vurderet at have en dårlig samlet økologisk tilstand. Dette skyldes primært tilstanden for dammens makrofytter, og manglende viden om andre forhold. I vandmiljøplan II er målet for Vinge Møllebæk en god økologisk tilstand.

Oplandet til Tjele Langsø består hovedsageligt af intensivt dyrkede landbrugsarealer. Søen er dyb og næringsrig, hvor den sparsomt udbredte undervandsvegetation domineres af aks-tusindblad. Væksten af vandplanter er hæmmet pga. uklart vand, og dybdegrænsen for undervandsvegetationen er 2,4 meter. Fiskebestanden er domineret af mindre fredfisk såsom skaller og aborrer. Søen har afløb i den østlige ende og vandet fortsætter via Vorning Å til Skals Å og senere Hjarbæk Fjord. Miljømålet for Tjele Langsø er en god økologisk tilstand. I basisanalysen for vandområdeplaner 2021-2027 er søen vurderet til at have en ringe økologisk tilstand på grund af vurderingen af fisk.

Andre forhold

Området i den sydøstlige del af Tjele Langsø samt hele Mølle vingebæk er i kommuneplanen for Viborg kommune udpeget som Naturområde og en stor del af området er også udpeget til Værdifuldt Landskab. Det betyder at indenfor disse områder tillades det ikke at forringe de naturmæssige og landskabsmæssige værdier, der ligger til grund for udpegningen.

Der er i lokalplan nr. 512 planlagt at opføre 8 vindmøller med tilhørende tekniske anlæg ved Vinge (se billede 11). Afstanden til Habitatområdet H33 Tjele Langsø og Vinge Møllebæk er ca. 700 m. Planen blev endeligt vedtaget af Viborg Kommune 18. marts 2020. I lokalplanen vurderes det at ved en realisering af projektet, berøres beskyttet natur ikke og der vurderes ikke at være væsentlige negative konsekvenser for den lokale natur ved vindmølleprojektet. Det nævnes dog at der er en risiko for at enkelte fugle samt flagermus kan kollideres med vindmøllerne på årsbasis, men påvirkningen på populationsniveauet vurderes minimalt. Der indkom 16 høringsvar der relaterede sig til miljørapportens kapitel om naturbeskyttelse, navnlig vindmøllernes konsekvenser for tajgasædgåsen. Det blev bl.a. påpeget at vindmølleområdet placeres i et biologisk vigtigt rastområde og trækkorridor for de truede og totalfredede tajgasædgæs. En del af kritikken drejer sig om vidensgrundlaget for konsekvensvurderingen, idet der skal indgå et forsigtighedsprincip i vurderingen af, om planen kan skade udpegningsgrundlaget for Natura 2000-områderne ved Tjele Langsø.

Billede 11 Skitse af de planlagte vindmøller og servicebygningen.

Viborg kommune modtog 18. marts 2020 en klage over afgørelsen af at lokalplan nr. 512 endeligt blev vedtaget. Planklagenævnet har fået denne klage til behandling i maj 2020. Klagen handler primært om fourageringsområdet for tajgasædgåsen og frygten for kollision mellem gæs og vindmøller. Derudover klages der over potentielt støjgener fra vindmøllerne.

Planklagenævnet vurderer at det er sandsynligt at der er sket en overtrædelse af habitatlovgivningen. Dette er baseret på uddrag fra et notat DCE-Nationalt center for miljø og energi har udarbejdet over konsekvensvurderingen for tajgasædgåsen ved opstilling af vindmøller ved Vinge. Heri vurderes det blandt andet et der vil ske et habitattab på 20 %, at det ikke er sandsynligt at tajgasædgåsen kan tilpasse sig møllernes tilstedeværelse og der ikke findes egnede fourageringsområder i nærheden.

Der er ingen nationale vandre- eller cykelruter gennem området. Dog er der et rekreativt område i forbindelse med Vammen Camping, der er beliggende i den sydvestlige del af Tjele Langsø. Der er et mindre stisystem i området ved campingpladsen.

Billede 12 Beskyttede jord- og stendiger.

Der findes enkelte beskyttede jord- og stendiger i udkanten af N2000-afgrænsningen både i den sydlige del af Tjele Langsø, men også den sydligste del af Vinge Møllebæk (se billede 12).

Jordbundsforholdene varierer i området. I den sydvestlige del af området er det primært humusjord (JB 7), der findes. Langs med Tjele Langsø er jordtypen lerblandet sandjord (JB 3) og i forløbet omkring Vinge Møllebæk er jordbundstypen en blanding af finsandet (JB 2) og lerblandet sandjord (JB 3).

Trusler mod områdets naturværdier

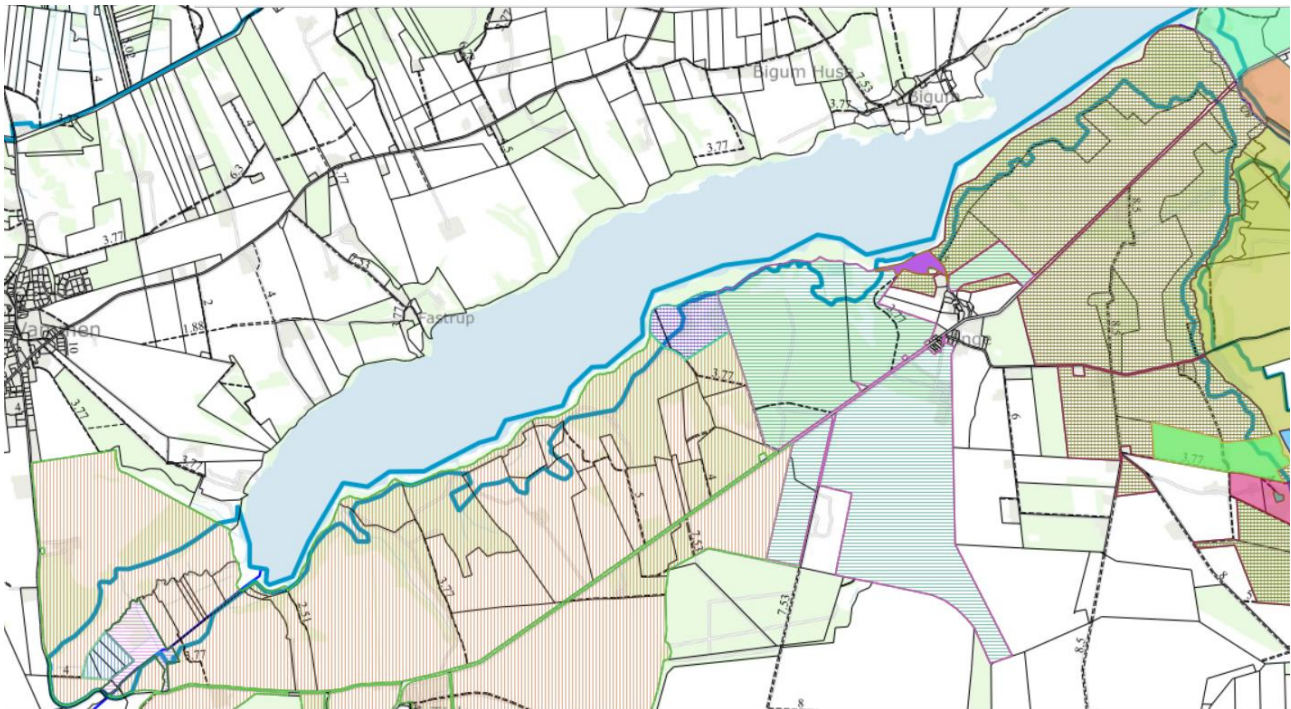
Naturtypernes tilstand varierer. Der er områder med god økologisk tilstand for både rigkær, kildevæld og surt overdrev, men også områder hvor tilstanden er moderat eller ringe. Det bunder primært i manglende pleje af områderne, så tilgroning kan være en trussel mod naturtypernes udbredelse.

Nuværende pleje

En stor del af området omkring Tjele Langsø og Vinge Møllebæk er intensivt dyrkede landbrugsarealer. Der er dog også en smule skov og våde naturtyper. I den sydvestlige del er der en stor del af arealerne, der indgår i plejeordningen Pleje af græs og naturarealer, hvor der enten kan opnås tilskud ved at afgræsse arealerne eller ved at tage minimum et slæt årligt. I samme område og også ved Vorning Å er der et par økologiske arealer, som primært afgræsses. Der er interesse i afgræsning af områdets arealer, og Vorning Å eller Vinge Møllebæk kan være udmærket drikkevandskilde til afgræssende dyr. Der kan dog ske en stor opblomstring af blågrønalg i Tjele Langsø, som kan føres med videre i vandløbssystemet og dermed forekomme i dyrenes drikkevand.

Ejerstruktur

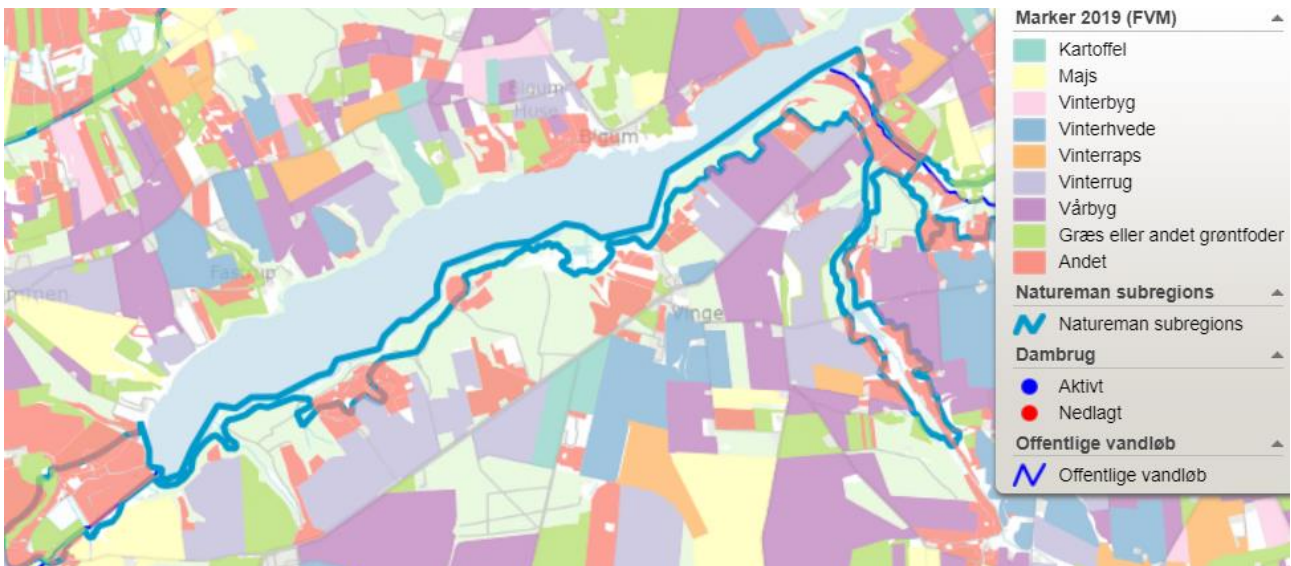
Der er omkring 15 ejendomme, der har arealer indenfor området (se billede 13). Det fordeler sig således at det er en enkelt lodsejer, der besidder størstedelen af arealerne i den sydvestlige samt en del af den sydvestlige del af Tjele Langsø. I området mellem Tjele Langsø og Vinge Møllebæk er det en anden lodsejer, der besidder en stor del af arealerne. Alle lodsejere i området besidder også jord udenfor Natura2000-området. Der er stort potentiale for at lave sammenhængende arealer med afgræsning, da der er relativ få lodsejere i området.

Billede 13 Ejerstruktur i området. Hver lodsejer er markeret med sin egen farve eller skravering. Afgrænsningen af Natura2000 området er markeret med en blå streg.

Drift og driftshistorie

Der findes et par store husdyrbrug med svin sydvest for Natura2000 området. Nordøst for området er der en fårebesætning. I området mellem Vinge Møllebæk og Tjele Langsø findes en større slagtekylingebesætning og et par mindre kødkvægsbesætninger, men der er ikke mange husdyrbrug i området.

Billede 14 Afgrøder for markerne i 2019. Projektområdet indenfor Natura2000 området er markeret med en blå streg.

Sammenlignes afgrødetyperne på markerne i 2019 med afgrødetyperne i området i 2014, så dyrkede man mere vinterbyg og vinterhvede i 2014, hvor der i 2019 primært dyrkes vinterrug og vårbyg. I den sydvestlige

del af området findes et område med juletræer. Derudover er en stor del af arealerne i området ikke i omdrift, hvilket til dels skyldes at der er en del fredskov i området.

Billede 15 Fredskovsarealer i området omkring projektet og Natura2000området (grøn signatur).

Overordnet vision for området

Indsatsen kan koncentreres om fem mindre områder, hvor der er forekomst af kildevæld, rigkær og surt overdrev i moderat til høj naturtilstand (se billede 17). Der skal mange steder ryddes og etableres afgræsning for at sikre naturtyperne mod tilgroning. Lodsejere i områderne skal have tilbud om rådgivning indenfor naturpleje samt faciliteres i forbindelse med samarbejdsmuligheder med dyreholdere eller lodsejere imellem.

Indledende overvejelser om de næste trin

Interessentundersøgelse

Tjele Gods er ejer af en stor del af arealerne i området og da de både har interesser i landbrug, skovbrug og jagt vil det være naturligt at starte med en dialog med dem omkring potentialet for ekstensiv dyrkning af deres arealer, pleje af naturtyperne i området samt potentialet for at skabe sammenhængende arealer.

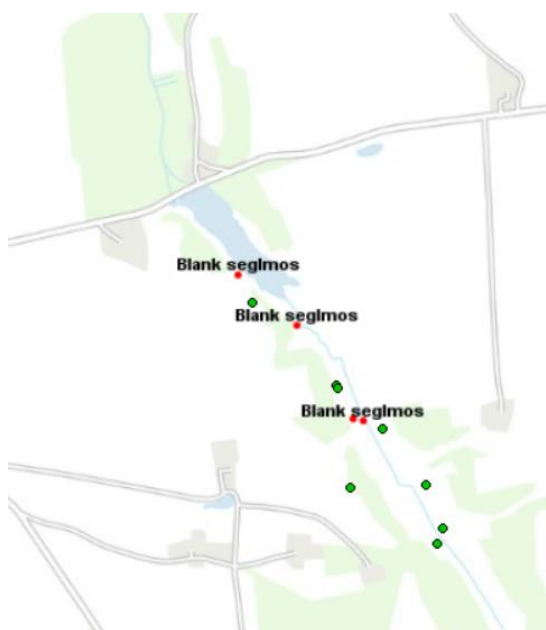
Det vil også være naturligt at tage fat på ejeren af Vingegaard, der ejer en stor del af arealerne i modsatte ende i forhold til Tjele Gods og der ligesom godset har eksisteret i mange år, så der kan være nyttig historisk viden i forhold til området og dets opbygning, sammenhold, konflikter osv.

En lodsejer har en del arealer langs med Vinge Møllebæk. Især naturtypen surt overdrev er i høj tilstand på nogle af lodsejerens arealer, hvorfor det er interessant at forhøre sig om der er gjort specielle tiltag i området for at bibeholde den gode naturtilstand.

Vammen Camping ligger på den vestlige side af Tjele Langsø og er derfor ikke indenfor projektområdet. Dog ligger pladsen alligevel så langt mod syd og så tæt på projektområdet at det vil give god mening at forhøre sig om gåruter, stisystemer, gemte naturperler, badeforhold og lignende i området. Dette med henblik på at finde steder, hvor offentligheden muligvis kunne få adgang til området.

Et samarbejde mellem lodsejere kan opstå, hvis den faciliteres. Der kan etableres kontakt mellem lodsejere, der mangler afgræsningsarealer og lodsejere, der har afgræsningsarealer til rådighed. Derudover er der potentiale for uddannelse af både lodsejere og konsulenter i området. Her tænkes der både på viden om botanikken i området, hvordan naturtyperne plejes mest hensigtsmæssigt og ikke mindst de muligheder der er for lodsejerne i forhold til tilskud til naturplejen og hvordan kommunen kan hjælpe med eventuelle udfordringer. Derfor vil der tages kontakt til lodsejere i området og med naturplejere, der allerede har dyr gående i området. Der vil tages kontakt til relevante landbrugscentre med lodsejere i området og derved forventes der et samarbejde, hvor der arbejdes på at få lavet en temadag hos en eller flere af centrene eller hos en af lodsejerne.

Botanisk forundersøgelse

Billede 16 Botaniske artsfund 2018-2020.

I 2018 og 2019 er der gjort en del spændende artsfund både på sydsiden af Tjele Langsø, men især syd for Vinge Møllebæk, hvor der er registreret interessante arter som blank seglmos, håret høgeurt, almindelig piberensermos, der alle er knyttet til enten surt overdrev, kildevæld eller rigkær.

På basis af den sparsomme data på botanikken i området, opgørelsen over tilstanden på habitatnaturtyperne i området og ikke mindst lodsejerinteresse i forhold til viden om botanikken i området vil det være nærliggende at kigge nærmere på både området langs med Tjele Langsø og området sydvest for søen, hvor der er færrest registreringer.

Da der er sket ændringer i forhold til driften på en del af arealerne indenfor habitatområdet, kan det være oplagt at kigge på den nuværende tilstand af habitatnaturtyperne overdrev, kildevæld og rigkær. Der er især igangsat afgræsning i området, som bør have en positiv effekt på naturtyperne og hindre tilgroningen af f.eks. rigkær.

Da områderne med habitatnaturtyperne er grupperet i fem mindre områder, vil det give mening at koncentrere sig om disse fem områder for at kunne fastlægge en strategi til at forbedre eller fastholde de nuværende forhold. Områderne ligger således: et større område sydvest for Tjele Langsø, to områder på østsiden af søen, et område langs med Vorning Å og et større område syd for Møllebækken (se billede 17).

Billede 17 Tjele Langsø med fem potentielle indsatsområder, hvor der er forekomst af habitatnatur.

Hydrologisk forundersøgelse

En hydrologisk forundersøgelse kan være nyttig i forhold til at finde ud af hvor stort behovet er for at ændre hydrologien omkring de eksisterende kildevæld og rigkær i området. Hydrologiundersøgelsen forventes at kunne klarlægge mulighederne for at fremme og fastholde den gunstige bevaringsstatus hos rigkær og kildevæld. Undersøgelsen vil derfor bygge på både feltundersøgelser og modelberegninger. Der vil i samme omgang tages højde for afgræsningen i området samt potentielle vådområdeprojekter, der kunne være undervejs.

Da områderne med habitatnaturtyperne er grupperet i fem mindre områder, vil det give mening at koncentrere sig om disse fem områder for at kunne fastlægge en strategi til at forbedre de nuværende forhold samt udrede naturtypernes områder i forhold til hydrologien (se billede 17).

Relevante aktioner

Følgende aktioner i NATUREMAN vurderes umiddelbart at være relevante for projektområdet:

A1: Forundersøgelser, interessekortlægning samt forberedelse af udbud

A2: Udarbejdelse af ansøgninger

C1: Etablering af afgræsning

C3: Etablering af hensigtsmæssig hydrologi

C7: Ny teknologi til hold af afgræssende dyr

C9: Afsætning af kød fra naturpleje

D1: Monitorering af udvalgte habitatnaturtyper- og arter

E2: Information og formidling

E5: Naturpleje som driftsgren

Bilag

Bilag 1: Oversigtskort

Bilag 2: Habitat-natur (seneste kortlægning)

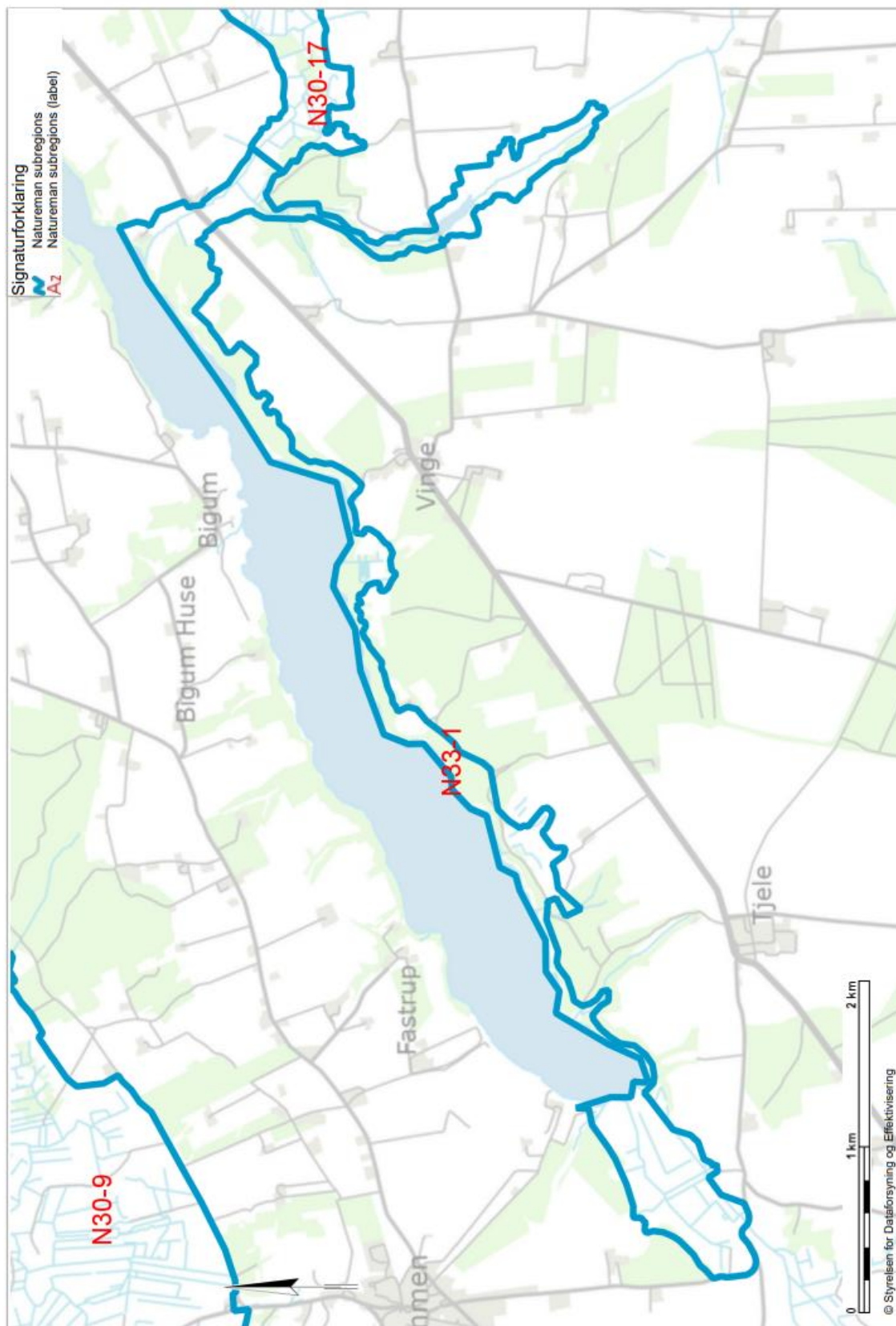
Bilag 3: Udpeget §3-natur

Bilag 4: Vandløb og grøfter i området

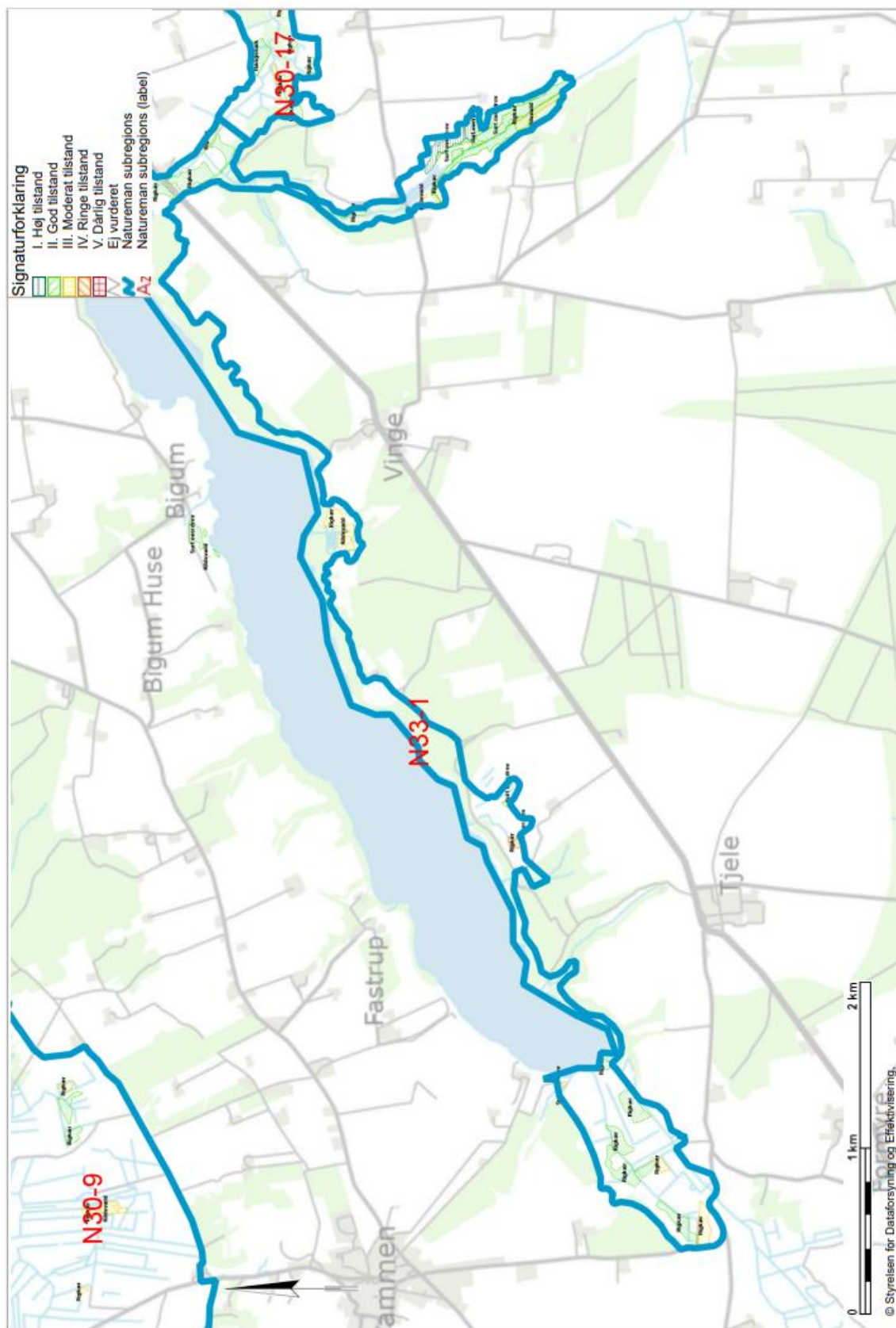
Bilag 5: Ejerstruktur

Bilag 6: Afgrødekoder

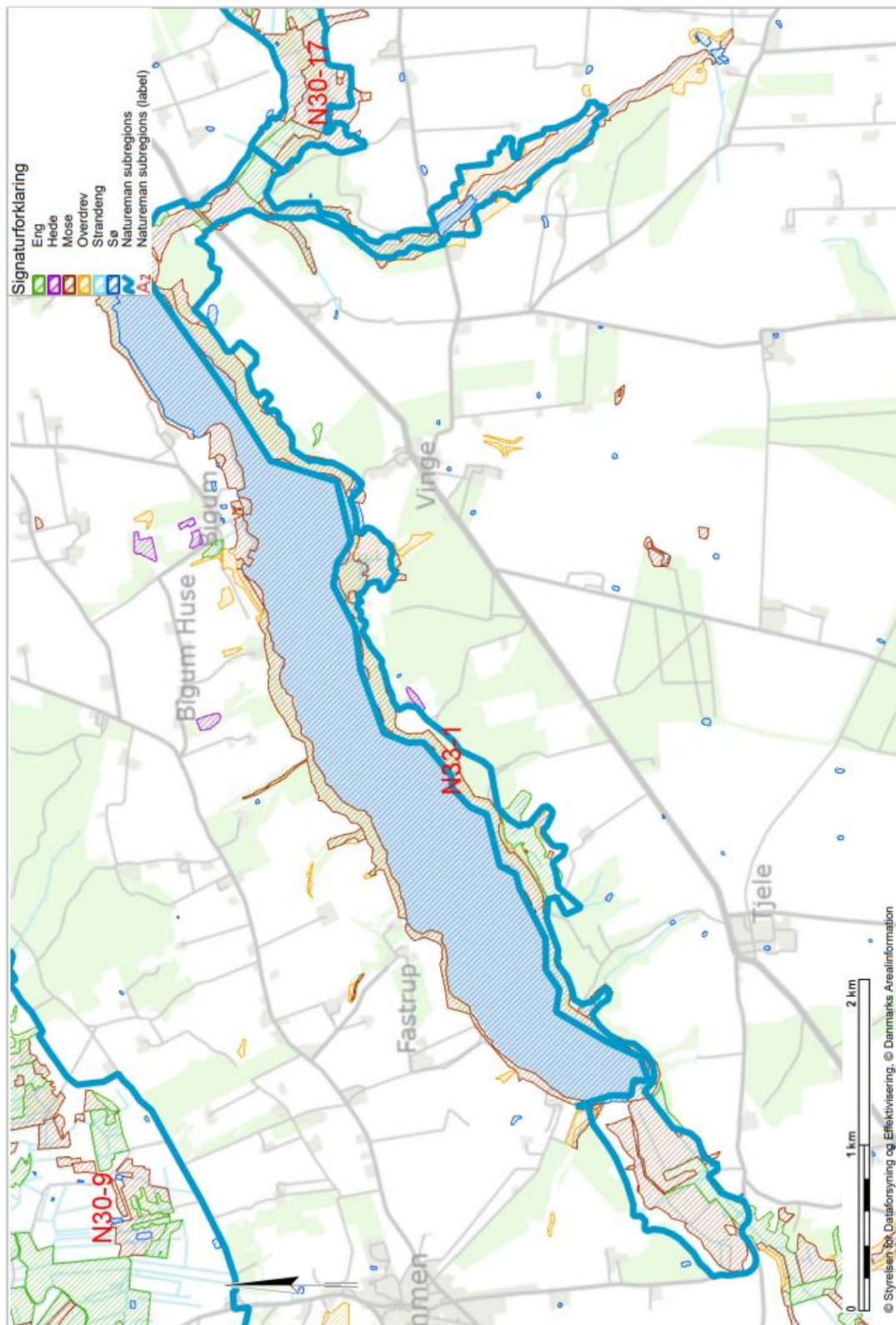
Bilag 1: Oversigtskort over subregion N33-1

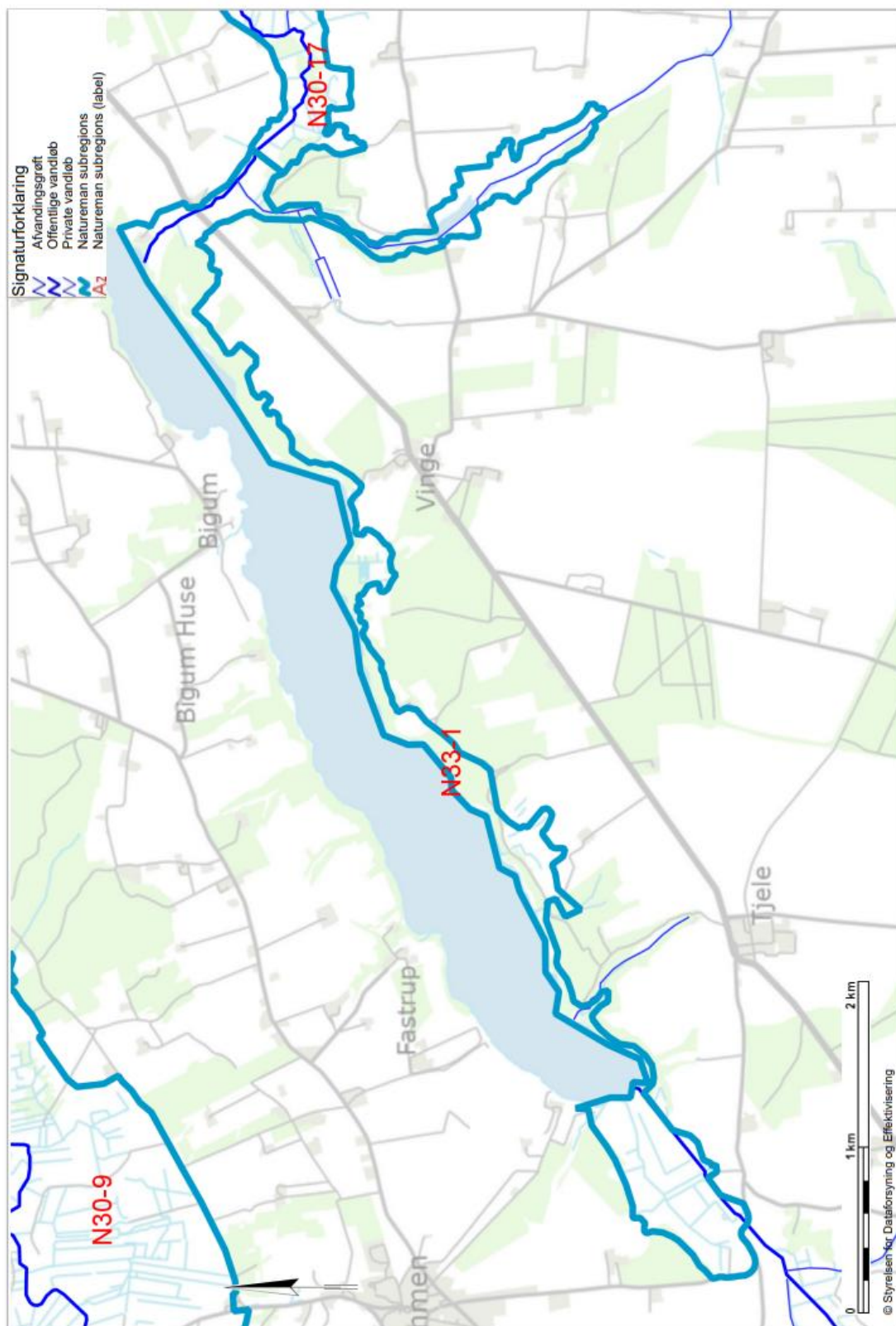
Bilag 2: Kortlagt habitat-natur (kortlægning 2016-2019)

Bilag 3: Udpeget §3-natur

Bilag 4: Vandløb og grøfter i området

Bilag 5: Ejerstruktur i området

Bilag 6: Afgrødekoder

